

СТАНОВЛЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ...

- виявлення авторами принципа конституційного соответствия и контекстно-аксиоматического метода в качестве необходимых и правомерных средства и метода разрешения сформулированной научной проблемы;
- разработанные авторами дефиниции терминологически предусмотренных действующим законодательством Украины понятий, многие из которых существенно отличаются от дефиниций, представленных в действующем законодательстве Украины.

Литература: 1. Закон України "Про державну таємницю" від 21 січня 1994 року //Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – ст. 93. (в редакції від 19.02.2004). 2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141. (в редакції від 08. 12. 2004). 3. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 року. //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 351 (в редакції від 15. 12. 2005 р.). 4. Словник законодавчих термінів //Єдина комп'ютерна правова база даних – експертна пошукова система. Нормативні акти України – НАУ.

УДК 343.325

СТАНОВЛЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШПИГУНСТВО В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ XVI – XVIII СТОЛІТТЯ

*Володимир Шлапаченко**Інститут захисту інформації з обмеженим доступом Національної академії СБ України*

Анотація: Розглядається удосконалення кримінальної відповідальності за шпигунство в законодавстві, чинному на території України в XVI – XVIII столітті.

Summary: Development of criminal responsibility for espionage in XVI – XVIII centuries in Ukraine's territory is concerned.

Ключові слова: Шпигунство, кримінальна відповідальність, державна таємниця.

Вступ

Розбудова України як демократичної, соціальної, правової держави передбачає подальше вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність. В останні роки з метою вивчення та продовження найкращих традицій української правотворчості увага фахівців все більше зосереджується на дослідженні процесу розвитку та вдосконалення кримінально-правових норм, а також чинників, що впливали на динаміку цього процесу.

Втім, якщо загальний історичний аналіз розвитку кримінального права в Україні досить широко представлений в науковій літературі, то окремі його аспекти, як, наприклад, становлення та розвиток кримінально-правової відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, у працях вітчизняних науковців досліджені явно недостатньо. З огляду на підслідність справ про ці злочини органам безпеки до цієї теми звертались, як правило, юристи з числа співробітників спецслужб [1 – 5], а їхні роботи зазвичай охоплювали лише радянський період історії.

Історія криміналізації шпигунських посягань в законодавстві України, з огляду на відсутність робіт з цього питання в науковій літературі та в періодичних виданнях, взагалі окремо не досліджувалась.

За переконанням автора, дослідження становлення та удосконалення кримінальної відповідальності за шпигунство в XVI – XVIII столітті – періоді створення одного з найдосконаліших кодексів Європи у XVI столітті – Литовського статуту 1588 р., започаткування державних реформ Петром I та першої спроби кодифікації українського права не лише дає змогу оцінити новації в диспозиціях тодішніх норм та порівняти їх із сучасними аналогами, але й сприяє розумінню сутності криміналізації шпигунських посягань, спонукає до переосмислення шляхів подальшого вдосконалення відповідальності за цей злочин.

Основна частина

Наприкінці XIV сторіччя більшість українських земель входила до складу Великого князівства Литовського та Польського королівства.

Після Люблінської унії 1569 року, яка de jure закріпила об'єднання Литовсько-руської держави з Польщею, виникла потреба у приведенні литовського законодавства, що діяло і на українських землях, у

відповідність із законами Речі Посполитої. Так з'явився третій Литовський статут, затверджений привілеєм Сигізмунда III у 1588 році, який порівняно з двома попередніми (1529, та 1566 років) був більш змістовним і набагато досконалішим та претендував на провідну роль серед інших кодифікацій Східної Європи того часу [6, ст. 101], оскільки ґрунтувався на досвіді попередніх редакцій та увібрав у себе прогресивні новації з польського та німецького права [7, ст. 114].

Серед пам'яток давнього права, що мали чинність на українських землях, статут Великого князівства Литовського 1588 р. вперше встановлює кримінальну відповідальність за шпигунські (в нинішньому розумінні) дії, які на той час були складовою зради ("измены против нас, государя"). Так, у Розділі першому "Про персону нашу государську", в артикулі третьому, де описувалися злочини проти "маєстату" (престолу), передбачалася страта за листування з ворогом і повідомлення йому відомостей, які могли б завдати шкоди державі: "...и хто б с неприятельми нашими дружился, советными грамотками с ними ссылался, советуючи с ними против нас, государя, и речи посполитой..." [8, ст. 34]. Користуючись сучасною термінологією об'єктом цього злочину можна визначити територіальну цілісність і суверенітет держави, оскільки в тексті норми прямо зазначалося, що вчинючи його винуватий "хотячи тем Великим Князьством завладеть и государем быть" [8, ст. 34]. До того ж, означене "хотіння", як вольова ознака суб'єктивної сторони, свідчить про лише умисну форму вини.

В диспозиції наведеної норми визначено конкретного адресата передачі відомостей – "неприятеля". В деяких артикулах статуту, наприклад у арт. 16 Розділу третього, законодавець розкриває це поняття, – "...кромє земель неприятелей наших, с кем бы государство наше в то время воевало" [8, ст. 87]. Отже, кримінальна відповідальність за шпигунські дії передбачалася лише під час війни, а адресатом передачі виступав воєнний супротивник. І хоча законодавець не розкриває змісту "советных грамоток" та порад проти государя і держави, – тобто не визначає у цій нормі предмет злочину, зрозуміло, що передана неприятелю інформація мала, передусім, стосуватися військових питань.

За Литовським статутом 1588 р. суб'єктами злочину вважалися як вільні, так і феодально залежні особи, котрі досягли 16 років [9, ст. 196]. Описуючи зрадницькі, у тому числі шпигунські діяння, законодавець прямо не визначає суб'єктів цих злочинів, проте з аналізу військової організації Речі Посполитої та інших артикулів статуту очевидно, що ними могли бути як піддані Великого князівства Литовського, так і іноземці. Так, оскільки з другої половини XIV сторіччя іноземні найманці становлять основу коронного війська [10, ст. 173-174], цілком ймовірно що вчинити передбачені шпигунські дії під час війни міг і іноземний підданий. Це, також, підтверджує і аналіз артикулу 1 Розділу першого, де визначається загальне коло суб'єктів статуту та проголошується рівність перед законом підданих князівства та іноземців. Відтак вбачається, що кримінально-правова заборона шпигунства на користь неприятеля під час війни була розрахована переважно на вояків, що складали військо Речі Посполитої (як своїх, так і іноземних підданих), а до іноземців з війська неприятеля покарання за шпигунство застосовувалась, так би мовити, автоматично, відповідно до звичаїв ведення війни.

Слід зазначити, що за вчинений злочин, крім безпосередньо винуватого, покаранням якому визначалося "чести лишить и горлом карать", на смерть засуджувалися і діти злочинця, яким "были те отцовские измены ведомы". Необізнаність у батьківському злочині рятувала дітям життя, проте назавжди позбавляла спадкових земель та маєтків, які відходили до держави [8, ст. 35].

Одночасно з існуванням Великого князівства Литовського і Королівства Польського розвивалася і українська державність в Запорозькій Січі. Правові норми Литовського статуту, що встановлювали відповідальність за злочини проти королівської влади і польсько - литовського урядування, на Січі фактично не діяли. Натомість, було встановлено суворе покарання за зраду українському народу, християнській вірі, за невиконання вимог військово - старшинської адміністрації [6, ст. 8 – 11].

Як воєнізована держава, що була оточена ворогами з усіх боків Січ у першу чергу поставила під правову охорону ті цінності, які забезпечували її існування. За зраду та шпигунство, як одні з найнебезпечніших злочинів, застосовувались повішання за шию або за ребро на гак, посаження на кіл, четвертування чи розстріл [11, ст. 9 – 10; 12, ст. 12].

На той період і майже до середини XVIII століття в Запорозькій Січі не існувало ніяких писаних законів. Порядок відправлення правосуддя та суть самого правосуддя визначалися військовими звичаями і традиціями [13, ст. 76 – 80; 10, ст. 256].

Як один з найбільш прогресивних на той час кодексів феодального права, Литовський статут 1588 р. мав значний вплив на іноземне законодавство. Особливо велике значення набув він для російського права, що з другої половини XVII ст. починає поширюватись на землях Слобідської України. Російське Соборне Уложення 1649 р. не лише зазнало значного впливу Литовського статуту [14, ст. 8], але й містило чимало розділів, що становили "або буквальный переклад, або досить точный перефраз Статуту" [15, ст. 3 – 38].

За прикладом Литовського статуту в Уложенні 1649 року вперше в історії російського законодавства

досить докладно було розроблене питання відповідальності за державні злочини. Центральним злочиним серед них виступає зрада. Однак, як справедливо зазначив Г. Г. Тельберг, у XVII сторіччі практика так широко розсунула коло діянь, поименованих зрадою, що "важко об'єднати це розмаїття чимось єдиним" [16, ст. 122 – 123]. У Главі II Уложення передбачались декілька видів зради, у тому числі листування з "недругами царського величства". Сам характер злочинів окреслював їх суб'єкта (ним могли бути тільки представники панівного класу, здебільшого його верхів) і умови їх вчинення, – під час воєнних дій чи у період немирних відносин між Росією та її сусідами. Презумпція зради присутня і в статті 20 Глави VII, що встановлює правовий режим військової служби. "А будет кто, будучи на государеве службе в полках, учнет изменою ис полков переезжати в неприятельския полки, и в неприятельских полках сказывать про вести и про государевых ратных людей, и в том на него кто известит и сыщется про то допряма, и такова переезжика казнити смертию, повесити против неприятельских полков, а поместья его и вотчини и животи взяты на государя" [17, ст. 26].

У даному випадку Уложення передбачає передачу відомостей ворогові при особистому контакті, шляхом "сказывания". Адресатом передачі, як і в Литовських статутах, виступає "неприятель", проте більше деталізується предмет злочину – відомості військового характеру "про вести и про государевых ратных людей". Конкретніше визначено і суб'єкта злочину, що набуває характер спеціального, – особа, що перебуває "на государеве службе в полках". Також, деталізовано покарання за злочин, яке має очевидний публічно-застрашаючий характер, – винуватий підлягав страті через повішення на очах у ворожого війська, а все його майно переходило до государя [17, ст. 26].

Вбивство зрадника не лише не вважалось злочиним, але й заохочувалося. Водночас, недонесення про відомі шпигунські дії, як і про інші зрадницькі злочини, каралося смертю. В першу чергу це стосувалося членів родини злочинця – дружини, дітей, батьків, братів, а також інших осіб, які знали про зраду, але "не известили" представників влади.

У XVIII сторіччі російське законодавство про кримінальну відповідальність зазнає суттєвого вдосконалення. Більшість кримінально-правових новацій відбувається за царювання Петра I (1672 – 1725 р.) Так, в 1715 році, в період проведення воєнної реформи, було прийнято "Артикул воинский с кратким толкованием", а у 1720 р. імператорським Указом введено в дію "Устав морской", в яких, крім службових вимог та правил несення служби, містилася значна кількість норм кримінального права, у тому числі таких, що визначали склади злочинів проти держави. На думку відомих дослідників права цього періоду В. М. Клеандрової, Б. В. Колобова, Г. А. Кутяної розвиток петровського законодавства щодо злочинів проти держави свідчить про те, що на думку Петра I Соборне Уложення 1649 року недостатньо повно і точно визначало їх склади [18, ст. 739]. Слід зазначити, що і в Артикулі воїнському і в Уставі морському диспозиції кримінальних норм дійсно сформульовані більш конкретно, до того ж, запровадження законодавцем "краткого толкования" цих норм сприяло доповненню та роз'ясненню їх положень.

Як і в Уложенні 1649 року в Артикулі воїнському криміналізовані шпигунські дії переважно охоплювалися складом злочину зради. Так, у Главі 16, що мала назву "Про зраду та листування з неприятелем" в артикулі 124 офіцерам та рядовим заборонялося мати або сприяти будь-якому листуванню з неприятелем, надавати його представникам будь-які відомості, або вести таємні розмови. Винуватий вважався зрадником, мав бути "чести, пожитков и живота лишен и четвертован". Норма містила і кваліфікований склад, де уточнювався об'єкт злочину: – "ежели оная измена великой вред причинит войску, землям, городу или государю". За таких умов до попереднього покарання додавалося ще "рвание клещами". Таке ж покарання стосувалося і коменданта (фортеці, гарнізону), якщо він, знаючи про листування, йому не перешкодив. Зауважимо, що уточнення об'єкту злочину по суті конкретизувало і предмет протиправного посягання на інформацію у військовій, економічній і політичній сферах.

У тлумаченні цього артикулу визначався особливий порядок листування полонених. Свої листи вони мали подавати коменданту у незапечатаному вигляді. За порушення цього правила або спробу таємно переслати листа винуватому загрожувала страта через повішення, оскільки за таких обставин він "подобно шпиону почитается, или лазутчику, посланному от неприятеля, дабы о состоянии неприятельском уведомиться. Которые по воинскому резону и обыкновению повешены бывают". Зауважимо, що серед законодавчих актів, що діяли на теренах України, в Артикулі воїнським вперше застосовується поняття "шпион" та дається його коротке визначення – особа, яку направили від неприятеля з метою довідатися про стан армії свого супротивника. Визначене покарання обґрунтовується законодавцем як воєнною необхідністю ("воинским резонем"), так і нормами звичаєвого права ("по воинскому обыкновению"). Отже, на відміну від попередніх історичних періодів, де питання покарання неприятельських шпигунів вирішувалося відповідно до традицій ведення війни, тобто на підставі норм звичаєвого права, і не

потребувало кримінально-правового регулювання, в петровському законодавстві іноземець* (щоправда, лише полонений) вперше розглядається як суб'єкт шпигунства.

Проте, царське законодавство значно чіткіше регламентувало кримінально-правову заборону шпигунських дії своїх підданих, оскільки такі дії вважалися не лише більш небезпечними за характером потенційної шкоди, але й такими, що підривають ідеологічні підвалини служіння Государю. Так, якщо за Соборним Уложением 1649 р. суб'єктом злочину, – листування з "недругами царского величества" та передачі неприятелю інформації "про вести и про государевых ратных людей" виступали лише воєнні керівники – представники панівного класу, то в Артикулі воїнським суб'єкт протиправних інформаційних стосунків з неприятелем зазнав конкретизації і розширення. Ним міг бути як старший чи молодший офіцер, так і рядовий, (особа вищого та нижчого чину). Як і в Уложенні 1649 р в Артикулі воїнським та Уставі морському суб'єкт злочину залишається спеціальним, оскільки ці законодавчі акти початково були орієнтовані на військовослужбовців та мали застосовуватись військовими судами. Втім, не дивлячись на те, що спеціального указа про застосування цих законодавчих актів у справах підсудних загальним судам не було, судова практика XVIII та початку XIX століття свідчить про широке застосування Артикулу воїнського загальними судами [18, ст. 730]. Застосування Устава морського, щоправда, було значно меншим. Отже, суб'єктами злочинів що розглядаються, за певних умов, могли виступати і цивільні особи.

Слід зазначити, що у законодавстві Петра I шпигунські дії російських підданих, як і решта зрадницьких посягань, вперше набувають формального складу злочину, також, вперше було законодавчо закріплено вікосіб, які могли бути притягнуті до кримінальної відповідальності (15 років), та запроваджено врахування психічного стану особи при визначенні покарання.

Втім, попри певні удосконалення норм кримінального права, що встановлювали відповідальність за шпигунство, конкретизації предмета посягання в Артикулі воїнським не відбулося. Здебільшого, заборонена до передачі інформація визначається як "тайная и опасная переписка", і лише в артикулі 125 ці відомості визначені більш конкретно: "Кто неприятелю пароль или лозунг объявит..."

Багато норм кримінального права, що встановлювали заборону повідомлення певних відомостей неприятелю, містить і Устав морський. Більшість з них повторюють норми Артикулу воїнського, який на думку дослідників петровського законодавства і було, з деякими змінами, використано, при формулюванні багатьох статей Устава морського [19, ст. 25; 18, ст. 730].

З огляду на викладене можна стверджувати, що Артикул воїнський та Устав морський хоч і не замінили Соборне Уложение 1649 р., проте набули характеру загальнодержавних джерел права (особливо Артикул воїнський) і лягли в основу подальшого розвитку теорії та практики кримінального права Російської імперії. Зокрема, ці законодавчі акти внесли багато нового у розвиток кримінально-правових норм, що передбачали відповідальність за шпигунські дії, суттєво вплинули на їх подальший розвиток та вдосконалення.

У другій чверті XVIII сторіччя розпочинається кодифікація права України. Ініціатива проведення кодифікації належала старшинсько-шляхетській верхівці, яка прагнула юридичного закріплення власних прав, а також відновлення автономного становища України у складі Росії. Ідея кодифікації була підтримана російським урядом, який мав надію наблизити правовий режим України до правової системи Росії. 22 серпня 1728 р. вийшов царський указ "Решительные пункты гетьману Даниле Апостолу", який став основою створення першої кодифікаційної комісії, що працювала 15 років [20, ст. 275]. Результатом її роботи став збірник "Права, за якими судиться малоросійський народ" (1743 р.), який вважається проектом першого відомого в історії Кодексу українського права [21, ст. 7].

У системі злочинів "Прав" на першому місці традиційно стояли злочини проти релігії та проти "чести и власти монаршей". Різноманітні форми державної зради описувались в Артикулі "О преступлениях против маестата государева", де у пункті шостому було передбачено покарання за шпигунські дії. Згідно з диспозицією норми, об'єктивна сторона злочину визначалась як передача відомостей неприятелю шляхом листування або посильними. Вказувалась і мета такої передачі – завдання шкоди Государю і державі, та сприяння неприятелю. Предметом злочину визнавалися "государя своего тайная воля, намерения, уставы и дела". За вчинення цього діяння, а також за сприяння злочинцю або недонесення про такий злочин законодавець передбачав смертну кару – четвертування. Положення про недонесення особливо стосувалося дітей та дружини злочинця, які, за аналогією з нормами Литовських статутів, каралися на смерть, або ж, за умови, коли про зраду їм не було відомо, позбавлялися "всех именний отеческих". Також, як і в попередньому законодавстві, винагородою заохочувалося не лише своєчасне донесення про будь-яке зрадницьке діяння, але й упіймання чи вбивство підданого, який тікав "...из государства в неприятельскую землю – чтобы сделать измену и вред государю и государству..." [21, ст. 47 – 50].

---

* На думку автора статус полоненого під час війни міг мати лише іноземець.

Показовим є те, що у "Правах", як і в петровському законодавстві вживається термін "шпион", а на основі продовження диференціації суб'єктів шпигунства, започаткованої в Артикулі воїнським, законодавцем утворюються нові норми кримінальної відповідальності за цей злочин. Так, у п. 4 Артикулу 4 вдруге в історії чинного в Україні кримінального законодавства прямо визначається кримінальна відповідальність за шпигунство іноземного підданого, але вже без обмеження його статусу як в Артикулі воїнським (там це був лише полонений): "...ежели бы кто, поймал шпиона неприятельского, представил где надлежит, или, хотя бы уведав о шпионе, для поимки оного донес о нем, тот высокомоунаршеской милости достоин будет; онаго же шпиона, разыскав, повесить. Буди же кто, попал в руки шпиона, не представит его нигде, но свободна отпустит, или ведая о нем не донесет, тот, равно как и изменник, розыскиван и по делу, ежели доведется, казнен быть имеет." [21, ст. 47 – 48]. І хоча згадана норма не присвячена криміналізації шпигунських дій як таких, у її диспозиції ми вперше зустрічаємо одночасне вживання понять "изменник" і "шпион", що свідчить про їх остаточне смислове розмежування.

Також, визначною новелою в розвитку кримінальної відповідальності за шпигунство (як і решту зрадницьких діянь) є запровадження законодавцем спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Так, п. 2 Артикулу 4 містив норму "О раскаявшемся изменнике прежде исполнения своего злого намерения", де розкривалися умови його "прощення". Суб'єктом звільнення був лише такий підданий, який: 1)"сам в числе изменников был"; 2) розкався "прежде исполнения своего злого намерения"; 3) "о злом умыслении в надлежащем месте верно донес" [21, ст. 47].

Отже, продовжуючи новачі петровського законодавства, кримінально-правові норми, що передбачали відповідальність за шпигунство в "Правах", зазнали суттєвого вдосконалення і на кінець XVIII століття становили чи не найдосконаліший варіант серед подібних норм в законодавстві країн Європи, випереджаючи за теоретичним рівнем розвиток аналогічних норм в законодавстві Росії та Польщі.

На жаль, "Права, за якими судиться малоросійський народ" не отримали законодавчого затвердження. З одного боку, оскільки цей збірник законів відтворював та відстоював права і вольності українського народу, царська адміністрація Росії не поспішала з введенням їх у дію. Численні узгодження тексту "Прав" затяглися з 1743 р. до 1756 р. З іншого боку і козацька старшина не виявила рішучості у проведенні правової реформи. За гетьмана К. Розумовського було кілька спроб затвердити "Права" на зібраннях генеральної та полкової старшини, але остання сумнівалася у доцільності змін. Значну частину старшини в цілому влаштовував Литовський статут, який тоді ще діяв в Україні. Ліквідація у 1764 р. гетьманства в Україні, а наприкінці XVIII сторіччя і її автономії, остаточно зняли питання про офіційне санкціонування "Прав" і введення їх у дію [21, ст. 7].

Подальше поширення загальноросійського законодавства в Україні перш за все проявляється у кримінальному праві. З 1821 року норми місцевого кримінального права застосовувались вже тільки у випадках, коли в імперському законодавстві не було відповідних норм [11, ст. 54].

Висновки

Вже в епоху феодальної держави законодавець прагне реалізувати усвідомлену суспільством необхідність збереження в таємниці важливих для держави відомостей як запоруки її зовнішньої (воєнної) безпеки, яка в той час практично отожднювалась з боєздатністю регулярного війська. Саме тому і в литовсько-руському і в російському законодавствах витік важливих для держави відомостей криміналізувався лише тоді, коли вони ставали надбанням не будь-якої особи, а чітко визначеного адресата – військового супротивника, неприятеля.

Очевидно, що визнання шпигунських дій як найбільшої загрози збереженню секретних відомостей призвело до їх криміналізації вже в XVI столітті, задовго до визнання злочинами розголошення цих відомостей та втрати їх матеріальних носіїв.

Література 1. Дьяков С. В., Игнатъев А. А., Карпуш М. П. *Ответственность за государственные преступления / Общ Ред. и введение Л. И. Баркова - М Юрид лит, 1988 р. - 224 с.* 2. Анашкин Г. 3. *Ответственность за измену родине и шпионаж / Юридическая литература — М 1964 р.* 3. Клягин В. С. *Ответственность за особо опасные государственные преступления – Минск, Вышэйшая школа, - 1973 р.* 4. Клягин В. С. *Некоторые вопросы теории и практики борьбы с особо опасными государственными преступлениями – Минск, Изд «Вышэйшая школа» 1976 р.* 5. О. Ф. Бантшише, *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації). Монографія - К Вид-во НА СБ України, 2004 - 122 с.* 6. Чубатий М. *Огляд історії українського права. Історія джерел та державного права - Мюнхен, Київ, УДЖ «Ноосфера», 1994.* 7. Бондарчук Т. І. *Західно-руське право: дослідження і дослідники - К Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000.* 8. Лаппо И. И. *Литовский статут в московском переводе-редакции - Юрьев Типография К. Матиссена, 1916 р.* 9. *Історія держави і права*

України У 2 томах / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін. - К Ін Юре, 1996. **10.** Історія держави і права України – Підручник У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка -Том 1 - Кол авторів В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.- К Концерн "Видавничий дім "Ін Юре", 2003 - 656 с. **11.** Хавронюк М. І. Військові злочини Навчальний посібник Академія внутрішніх справ МВС України, Київ 1995 р. **12.** Слабченко М. Е. Опиту по истории права Малороссии XVII - XVIII ст -Одеса, 1911; **13.** Грозовський І. М. Козацьке право / Право України -1997 р. - №6; **14.** Развитие русского права в XV - первой половине XVII в. - М Юрид литература 1986 р. **15.** Владимирский-Буданов М. Ф. Отношения между Литовским статутном и Уложением царя Алексея Михайловича // Сборник государственных знаний -Т IV -СПб, 1877 р. **16.** Тельберг Г. Г. Система государственных преступлений в уложении царя Алексея Михайловича // Журнал Министерства Юстиции, №5, 6 – 191; **17.** Соборное уложение 1649 года. Текст Комментарий /Подред А. Г. Манькова - Л Наука 1987; **18.** Законодательство Петра I Клеандрова В. М., Колобов Б. В., Кутына Г. А., и др., отв ред. Преображенский А. А. и Новицкая Т. Е., – М Юридическая литература, 1997 р. **19.** Ромашкин П. С. Основные начала уголовного и военно-уголовного законодательства Петра I – М, 1947 р. **20.** Історія держави і права України Частина 1 [Підруч. Для юридичних навч закладів і фак / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін.] За ред. Акад. Академії правових наук України А. Й. Рогожина – Х Основа, 1993р. – 432 с. **21.** Права за якими судиться малоросійський народ 1743 / Під редакцією Ю. С. Шемичуценка Наукове видання –К. АТ "Книга", 1997 р.

УДК 638.235.231

ЦИКЛ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Віталій Безитанько

Спеціальний факультет СБ України ВІТІ НТУУ "КПІ"

Анотація: Розглядається цикл впровадження системи управління інформаційною безпекою відповідно до ISO/IEC 27001:2005(E).

Summary: The cycle of introduction of the Information Security Management System is examined, in accordance with ISO/IEC 27001:2005(E).

Ключові слова: Цикл, система, управління, інформація, безпека.

I Вступ

У результаті інтенсивного використання інформаційних технологій практично в усіх сферах діяльності задачі управління сучасною організацією та її інформаційною безпекою з кожним днем стають все складнішими. Все частіше перед спеціалістами інформаційної безпеки ставить задача не просто впровадити засоби або систему захисту, а й побудувати систему управління інформаційною безпекою.

Правильна побудова, впровадження, функціонування, контроль, вчасне коригування, підтримка і поліпшення системи управління інформаційною безпекою (далі - СУІБ) є важливою задачею керівника, який прагне створити конкурентноспроможну, прибуткову, що відповідає законодавству та комерційній репутації, організацію. Для ефективного функціонування СУІБ організації важливим є:

- а) розуміння вимог, необхідності впровадження політики та цілей інформаційної безпеки;
- б) впровадження та функціонування важелів контролю з метою управління ризиками інформаційної безпеки;
- в) контроль і коректування ефективності роботи СУІБ, її безперервне вдосконалення, засноване на об'єктивній оцінці ризиків.

Для впровадження принципів управління ризиками, схемою безпеки і коректуванням СУІБ доцільно використовувати цикл "Планування - дія - перевірка - функціонування".

II Планування

На етапі планування організація повинна:

1. залежно від характеру діяльності організації, її місця розташування, ресурсів та технологій, що використовуються, визначити масштаб та межі СУІБ;
2. визначити, схвалити та затвердити керівництвом політику СУІБ залежно від характеру діяльності організації, її ресурсів та технологій, що вживаються, яка: